

Wiad. entomol.	24 (3): 147-152	Poznań 2005
----------------	-----------------	-------------

Nowe dla Polski i rzadkie chrząszcze z rodzaju *Euplectus* LEACH
(*Coleoptera: Staphylinidae: Pselaphinae*)

New for Poland, and rare beetles of the genus *Euplectus* LEACH
(*Coleoptera: Staphylinidae: Pselaphinae*)

PAWEŁ JAŁOSZYŃSKI¹, ROBERT GAWROŃSKI², MACIEJ KAŻMIERCZAK³,
JERZY M. GUTOWSKI⁴

¹Os. Wichrowe Wzgórze 22/13, 61-678 Poznań; e-mail: japawel@man.poznan.pl

²Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Katedra Zoologii, ul. Oczapowskiego 5,
10-967 Olsztyn; e-mail: robgaw@poczta.fm

³ul. Kolejowa 52/25, 62-600 Koło; e-mail: coleoptera@poczta.onet.pl

⁴Zakład Lasów Naturalnych IBL, 17-230 Białowieża;
e-mail: jgutowsk@las.ibl.bialowieza.pl

ABSTRACT: New distributional data concerning five species of *Euplectus* LEACH (*Coleoptera: Staphylinidae: Pselaphinae*) are provided. *Euplectus bonvouloiri narentinus* REITTER is recorded from Poland for the first time; the occurrence of *E. tholini* GUILLEBEAU, hitherto uncertain, is confirmed; new findings of another three rare species are reported: *E. bescidicus* REITTER and *E. decipiens* RAFFRAY are new for Białowieża Primeval Forest, *E. mutator* FAUVEL is new for Wielkopolska-Kujawy Lowland and Mazury Lake District.

KEY WORDS: *Staphylinidae*, *Pselaphinae*, *Euplectini*, *Euplectus*, new records, Poland.

Rodzaj *Euplectus* LEACH liczy prawie 120 gatunków rozprzestrzenionych na wszystkich kontynentach (NEWTON, CHANDLER 1989), z czego 38 gatunków i podgatunków występuje w Europie (LÖBL, BESUCHET 2004). W Polsce stwierdzono dotychczas występowanie zaledwie jedenastu gatunków. Ze względu na niewielkie rozmiary ciała i trudności w oznaczaniu rodzaj ten (jak i inni przedstawiciele plemienia *Euplectini*) cieszy się nikłą popularnością. Dane literaturowe cytowane przez „Katalog fauny Polski” (BURAKOW-

SKI i in. 1978, 2000), dotyczące nawet gatunków pospolitych są w większości przestarzałe i bardzo fragmentaryczne. Chrząszcze z omawianego rodzaju związane są z wilgotną ściółką lasów liściastych lub (rzadziej) iglastych, brzegami wód śródlądowych, próchnem, gniazdami mrówek (w Polsce głównie z rodzajów *Lasius* FABR. i *Formica* L.); część gatunków spotyka się też w środowiskach synantropijnych, w gnijących szczątkach roślinnych, a zwłaszcza słomie czy sianie. Poza tradycyjną metodą połowu, polegającą na przesiewaniu odpowiednich substratów, dobre wyniki daje stosowanie pułapek ekranowych – przedstawiciele wszystkich polskich gatunków z rodzaju *Euplectus* dobrze latają.

Poniżej podajemy stanowiska rzadkich i nowych dla Polski gatunków z tego interesującego rodzaju. Zastosowano następujące skróty nazwisk: PJ – P. JAŁOSZYŃSKI, RG – R. GAWROŃSKI, MK – M. KAŻMIERCZAK, JG – J. M. GUTOWSKI, RM – R. MATUSIAK. Wszystkie okazy zostały oznaczone lub sprawdzone przez pierwszego autora. Materiał dowodowy znajduje się w prywatnych zbiorach P. JAŁOSZYŃSKIEGO, R. GAWROŃSKIEGO i M. KAŻMIERCZAKA. Dane o rozmieszczeniu w Polsce omawianych gatunków zaczerpnięto z „Katalogu fauny Polski” (BURAKOWSKI i in. 1978, 2000).

Dziękujemy Robertowi MATUSIAKOWI za przekazanie okazów wykorzystanych w niniejszej pracy.

Euplectus bescidicus REITTER, 1882

– Puszcza Białowieńska: ad Białowieża, droga Browska, na granicy rezerwatu ścisłego Białowieckiego Parku Narodowego i lasów gospodarczych, oddz. 374 (FD94), 19 V 1997 – 1♀, 2 VI 1998 – 1♀, 6 VI 2000 – 1♀. Wszystkie osobniki złowione w pułapkę ekranową (uderzeniową), leg. JG; (oznaczenie potwierdzone poprzez porównanie z samcem pochodzącym ze Słowacji).

Gatunek w Polsce bardzo rzadki, notowany głównie z krain południowych. Z północnych części kraju wykazany ponad 50 lat temu z Olsztyna; znane są również stare doniesienia wskazujące na występowanie *E. bescidicus* w „Prusach” i „Prusach Wschodnich” (BURAKOWSKI i in. 1978). Nowy dla Puszczy Białowieckiej. Chrząszcz charakterystyczny i łatwy do oznaczenia, nawet na podstawie cech zewnętrznych, przede wszystkim dzięki krępej sylwetce, czerwonawemu ubarwieniu i płytkiemu przebiegowi bruzd czołowych; nieco podobny do *E. decipiens* RAFFRAY. U *E. bescidicus* trójkątne wgłębienie na ciemieniu graniczące z potylicą może być na tyle rozległe, że oznaczając za pomocą opracowania „Die Käfer Mitteleuropas” (BESUCHET 1974), można dojść do gatunków *E. nanus* (REICHENBACH) i *E. kirbii* DENNY. Jednak ogólny wygląd tych taksonów jest bardzo różny i – choć należy tę nieścisłość w popularnym kluczu podkreślić – to możliwość pomyłki jest raczej niewielka.

Euplectus bonvouloiri narentinus REITTER, 1881

- Nizina Wielkopolsko-Kujawska: Dąbrowice ad Koło (CC38), 1 V 1997 – 1 ♂, leg. R. MATUSIAK; Karszew ad Dąbia (CC57), 9 XII 1999 – 1 ♂, leg. RM (w mrowisku *Lasius* cf. *brunneus* (LATR.) w martwym kasztanowcu).
- Pojezierze Mazurskie: Morąg (DE27), 13 VIII 2004 – 1 ♂ i 1 ex., wysiane z próchna przyziemnej dziupli kasztanowca, leg. RG.

Gatunek nowy dla Polski. Ze względu na duże zewnętrzne podobieństwo do pospolitego *E. karstenii* (REICHENBACH) omawiany takson mógł dotychczas nie być odróżniany. Cechy rozróżniające te dwa gatunki podane w „Die Käfer Mitteleuropas” nie zawsze umożliwiają prawidłowe oznaczenie, przede wszystkim z powodu znacznej zmienności *E. karstenii*. Trzy podgatunki *E. bonvouloiri*: nominotypowy, ssp. *felschei* i ssp. *siculus* są endemitami, których miejsca występowania to odpowiednio: Korsyka, Sardynia i Korsyka oraz Sycylia i Malta; dwa pozostałe podgatunki – ssp. *rosae* i ssp. *narentinus* mają szersze zasięgi i były wykazywane z Austrii, Danii, Francji, Wielkiej Brytanii, Niemiec, Węgier, Włoch, Słowacji, Słowenii, Szwecji i Szwajcarii (*rosae*) oraz Austrii, krajów byłej Jugosławii, Bułgarii, Czech, Danii, Francji, Niemiec, Węgier, Włoch, Słowacji, Słowenii oraz Szwajcarii (*narentinus*) (POGGI 1973; BESUCHET 1974; VIT 1985; LÖBL, BESUCHET 2004). Podgatunki spotykane dotychczas u naszych zachodnich i południowych sąsiadów różnią się między sobą nieznacznie innym wierzchołkiem płata apikalnego w aparacie kopulacyjnym samca – cecha najdokładniej zilustrowana w pracy VITA (1985) oraz punktowaniem środkowej części głowy. Różnice w punktowaniu bywają jednak niejednoznaczne; okazy ze stanowiska w Morągu mają słabo punktowany guz ciemieniowo-czołowy i ta cecha upodabnia je do podgatunku *rosae*, okazy z Niziny Wielkopolsko-Kujawskiej posiadają silniej punktowaną głowę, reprezentując wygląd typowy dla podgatunku *narentinus*. Aparaty kopulacyjne wszystkich samców są identyczne. Interesujący wydaje się związek okazów złowionych w Polsce z próchnem kasztanowców; w Szwajcarii gatunek ten znany jest z wierzb i jesionów (VIT 1985).

Euplectus decipiens RAFFRAY, 1910

- Puszcza Białowieska: ad Białowieżą, droga Browska, na granicy rezerwatu ścisłego Białowieskiego Parku Narodowego i lasów gospodarczych, oddz. 375 (FD94), 24 VI 1997 – 1 ♀; ad Białowieżą, pas graniczny Polska – Białoruś, pomiędzy rezerwatem ścisłym i lasem gospodarczym, oddz. 454 (FD94), 16 VI 1998 – 1 ♂, 30 VI 1998 – 1 ♀. Wszystkie trzy okazy złowiono w pułapki ekranowe, leg. JG.

Gatunek występujący w centralnej części Europy, od Francji i Rumunii na południu po całą Skandynawię na północy, włączając obszary leżące poza kołem podbiegunowym. W południowej części zasięgu nadzwyczaj rzadki, na północy częstszy, spotykany w lasach iglastych. Ze względu na rzadkość występowania niewiele wiadomo o jego biologii; w Szwecji gatunek ten był obserwowany przez pierwszego autora pod korą pniaka świerkowego na nasłonecznionej porębie, na skalistym podłożu, w kolonii mrówek z rodzaju *Lasius*. Gatunek łatwy do oznaczenia na podstawie stosunkowo dużych rozmiarów ciała i charakterystycznego przebiegu bruzdy czołowej, trudny do pomylenia z jakimkolwiek innym polskim przedstawicielem tego rodzaju. Najbardziej podobny jest do *E. bescidicus*, jednak nieco bardziej smukły, zwykle ciemniejszy i z głębszymi, wyraźniej zaznaczonymi bruzdami czołowymi. Z Polski był on podany przez REITTERA i LETZNERA prawie 120 lat temu z Beskidu Zachodniego; z tej samej krainy, ale ze wskazaniem konkretnego stanowiska (Strumień ad Cieszyn) przez WANKE ponad 80 lat temu; oraz z dwóch bliżej nie sprecyzowanych lokalizacji w „Prusach” (HORION, połowa ubiegłego wieku) i na Śląsku (GANGLBAUER, koniec dziewiętnastego wieku) (BURAKOWSKI i in. 1978). Podane wyżej stanowiska są jak dotychczas jedynym pewnym potwierdzeniem występowania *E. decipiens* w Polsce; jest on gatunkiem nowym dla Puszczy Białowieskiej.

Euplectus mutator FAUVEL, 1895

[= *fauveli* GUILLEBEAU]

- Nizina Wielkopolsko-Kujawska: Karszew ad Dąbie (CC57), V–VI 2000 – 1♀, wysiana z próchna dziupli starego kasztanowca, leg. RM; Studzień ad Kłodawa (CC69), 3 XII 2000 – 3♀♀, wysiane z próchna dziupli leżących brzoź, leg. MK.
- Pojezierze Mazurskie: Małdyty (DE17), 3 IX 2004 – 2♂♂, pod korą starego usychającego klonu zwyczajnego, leg. RG; rez. „Niedźwiedzie Wielkie” (DE17), 13 XI 2004 – 1♂, wysiany z próchna wydobytego z dziupli dębu, leg. RG.
- Puszcza Białowieska: ad Białowieża, droga Browska, oddz. 375, 8 VII 1997 – 1♂, oddz. 374, 24 VI 1997 – 1♂, 28 VII 1998 – 1♂; ad Białowieża, pas graniczny, oddz. 454, 10 VI 1997 – 1♂, 2 VI 1998 – 1 ex., 6 VI 2000 – 1♀. Wszystkie okazy złapane w pułapki ekranowe, leg. JG.

Dotychczasowe doniesienia literaturowe wymagają weryfikacji ze względu na częste mylenie tego gatunku z pospolitym *E. karstenii* (REICHENBACH) (JAŁOSZYŃSKI, niepublikowane obserwacje). Te dwa gatunki posiadają bardzo podobne aparaty kopulacyjne samców i – w przypadku nieostrożnego wypreparowania – szczelina widoczna w apikalnej części kopulatora *E. karstenii* może zostać rozszerzona, co upodabnia ją do szerokiej

„szczerbinki” charakterystycznej dla *E. mutator*. Jednak cechy zewnętrzne pozwalają stosunkowo łatwo rozróżnić te gatunki; poza różnicami w punktowaniu przedplecza i pokryw *E. mutator* jest znacznie większy od *E. karstenii*; ubarwieniem ciała oraz kształtem i punktowaniem głowy przypomina bardziej *E. punctatus* MULSANT. Aparat kopulacyjny *E. mutator*, mimo podobieństwa do *E. karstenii*, również jest zdecydowanie większy i nieco ciemniej pigmentowany, w typowych przypadkach z bardzo wyraźnym przyciemnionymi wewnętrznymi krawędziami szerokiej, centralnie położonej „szczerbinki” płata apikalnego – adekwatne ilustracje znaleźć można np. w kluczu Claude’a BESUCHET (1974). Z kolei smuklejsze czułki, przedplecze węższe od głowy i wyraźniej zaznaczone bruzdy czołowe różnią *E. mutator* od bardzo podobnego *E. punctatus* – szczególnie wyraźna jest ta pierwsza cecha przy bezpośrednim porównaniu okazów obydwu gatunków; człony czułków piąty i dziesiąty są zdecydowanie bardziej poprzeczne u *E. punctatus*.

E. mutator w literaturze z XX wieku znany był pod dwoma nazwami: *E. fauveli* GUILLEBEAU i *E. falsus* BEDEL (jedynie ta pierwsza nazwa była stosowana w literaturze polskiej). Niezwykle skomplikowaną historię nazw związanych z tym taksonem wyjaśnił LÖBL (1999), czego efektem było uznanie nazwy *E. mutator* FAUVEL za obowiązującą.

Dane z Polski są w większości przestarzałe i niepewne – poza starymi stanowiskami podanymi w „Katalogu fauny Polski” („Górny Śląsk”, „Polska”, „Śląsk”, „Galicja Zachodnia” i „Beskidy” – najnowsze z tych doniesień ma przeszło 50 lat) – wykazywany był również z Ojcowskiego Parku Narodowego (lata sześćdziesiąte ubiegłego wieku) (PAWŁOWSKI i in. 1994) i Puszczy Białowieskiej (KUBISZ 2001). Nowy dla Niziny Wielkopolsko-Kujawskiej i Pojezierza Mazurskiego.

Euplectus tholini GUILLEBEAU, 1888

- Nizina Wielkopolsko-Kujawska: Kościelec ad Koło (CC38), VI–VII 1999 – 1♂, leg. RM.
- Puszcza Białowieska: ad Białowieża, droga Browńska, oddz. 375, 8 VII 1997 – 1♂, 11 VII 2001 – 1♀; ad Białowieża, pas graniczny, oddz. 454, 22 VI 1999 – 1♂, 6 VI 2000 – 1♂, 20 VI 2000 – 1♀. Wszystkie okazy złapane w pułapki ekranowe, leg. JG.

Chrzęszcz formalnie nowy dla naszego kraju; w uzupełnieniach „Katalogu fauny Polski” (BURAKOWSKI i in. 2000) autorzy nie zaliczyli tego gatunku do fauny krajowej ze względu na brak współczesnych doniesień i niepewne, bardzo stare dane dotyczące występowania *E. tholini* w Polsce (w cytowanej pracy podano „Śląsk”, za Claudem BESUCHET i prawdopodobnie powtórzeniem tej informacji przez KOCHA w 1989 oraz LOHSE i LUCHTA w tym samym roku). Takson przez wiele lat uznawany za podgatunek pospolitego

E. punctatus MULSANT, od którego różni się wyraźnie płytszym przebiegiem podłużnych części bruzd czołowych, nieco bardziej wysklepionym ciemieniem i kształtem apikalnej części samczego aparatu kopulacyjnego.

SUMMARY

Eleven species of the genus *Euplectus* LEACH (*Coleoptera: Staphylinidae: Pselaphinae*) have been hitherto reported to occur in Poland. However, distributional data concerning most of them are very scarce and fragmentary, reflecting the general knowledge on the *Pselaphinae* in Poland. We provide new records of five rare species of the genus. *Euplectus bonvouloiri narentinus* REITTER, so far known from Austria, the Balkans, Czech and Slovak Republics, Denmark, France, Germany, Hungary, Italy, and Switzerland is recorded from Poland for the first time; it has been collected within Wielkopolska-Kujawy Lowland and Mazury Lake District. The occurrence of *E. tholini* GUILLEBEAU, hitherto uncertain, is confirmed; this species is reported from Wielkopolska-Kujawy Lowland and Białowieża Primeval Forest. New for the latter region are also *E. bescidicus* REITTER and *E. decipiens* RAFFRAY; *E. mutator* FAUVEL is newly recorded from Wielkopolska-Kujawy Lowland and Mazury Lake District.

PIŚMIENNICTWO

- BESUCHET C. 1974: Familie: *Pselaphidae*. [W:] FREUDE H., HARDE K. W., LOHSE G. A. (red.): Die Käfer Mitteleuropas, Bd 5, *Staphylinidae II (Hypocyphitinae und Aleocharinae)*, *Pselaphidae*. Goecke & Evers, Krefeld, Germany: 305-362.
- BURAKOWSKI B., MROCZKOWSKI M., STEFAŃSKA J. 1978: Chrząszcze *Coleoptera - Histeroidea* i *Staphyloidea* prócz *Staphylinidae*. Kat. fauny Polski, Warszawa, XXIII, 5: 1-356.
- BURAKOWSKI B., MROCZKOWSKI M., STEFAŃSKA J. 2000: Chrząszcze *Coleoptera*. Uzupełnienia tomów 2–21. Kat. fauny Polski, Warszawa, XXIII, 22: 1-252.
- KUBISZ D. 2001: *Micropeplinae, Pselaphinae*. [W:] GUTOWSKI J. M., JAROSZEWICZ B. (red.): Katalog fauny Puszczy Białowieskiej. Inst. Bad. Leśn., Warszawa: 147-148.
- LÖBL I. 1999: *Euplectus mutator* FAUVEL, 1895, le nom valide d'une ancienne espèce paléarctique (*Coleoptera, Staphylinidae, Pselaphinae*). Mitt. schweiz. ent. Ges., 72: 281-282.
- LÖBL I., BESUCHET C. 2004: Subfamily *Pselaphinae* LATREILLE, 1802. [W:] LÖBL I., SMETANA A. (red.): Catalogue of Palearctic *Coleoptera*, Vol. 2, *Hydrophiloidea - Histeroidea - Staphyloidea*. Apollo Books, Stenstrup, Denmark: 272-329.
- PAWŁOWSKI J., MAZUR M., MEYNARSKI J. K., STEBNICKA Z., SZEPTYCKI A., SZYMCAKOWSKI W. 1994: Chrząszcze (*Coleoptera*) Ojcowskiego Parku Narodowego i terenów ościennych. Ojcowski Park Narodowy, Prace i Materiały Muz. Szafera, Ojców. 247 ss.
- POGGI R. 1973: Studio sugli *Pselaphidae* della Liguria (*Coleoptera*). Museo Civico di Storia Naturale di Genova. [praca doktorska].
- VIT S. 1985: Quelques éléments de la faune coléoptérologique résistant a la destruction de l'ancienne forêt de Pantano de Policoro (Basilicata). Estratto dagli Annali del Museo Civico di Storia Naturale di Genova, 85: 307-331.